

LIBRI GEDANENSES XXXVII

HELENA DZIENIS

KSIĘGOZBIÓR NUMIZMATYCZNY
GOTTFRIEDA SCHWARTZA

Abstrakt. Burmistrz Gdańska Gottfried Schwartz (1716–1777) był majątnym wytwórcą srebrnych nici, który interesował się sztuką i nauką. Zgromadził cenne zbiory malarstwa oraz naukowych instrumentów. Kolekcjonował także wyroby z porcelany, kości słoniowej i brązu. Był również właścicielem jednej z najokazalszych kolekcji numizmatów w mieście. Schwartz w testamencie sporządzonym w 1776 roku zapisał gdańskiemu Gimnazjum Akademickiemu i Bibliotece Rady Miasta Gdańska kolekcję numizmatyczną zawierającą około 3000 monet i medali oraz liczący 110 pozycji księgozbiór o tematyce numizmatycznej, W artykule dokonano rekonstrukcji katalogu tego księgozbioru, obecnie znajdującego się w zasobach Biblioteki Gdańskiej. Księgozbiór numizmatyczny Schwartza był tematycznie związany z zawartością kolekcji właściciela, widoczna jest współzależność pozycji książkowych oraz zgromadzonych monet i medali. Na podstawie wiadomości o zawartości zaginionej kolekcji można sądzić, że każdemu rodzajowi numizmatów odpowiadały jakieś opracowania w księgozbiorze.

Słowa kluczowe: Gdańsk 18 w. – biblioteki prywatne, Gdańsk 18 w. – zbiory numizmatyczne, Kolekcjonerzy gdańscy 18 w. – księgozbiory, Kolekcje numizmatyczne – Gdańsk 18 w., Księgozbiory prywatne – Gdańsk 18 w., Biblioteka Rady Miasta Gdańska – donatorzy, Biblioteka Rady Miasta Gdańska – zbiory

W pierwszym inwentarzu Biblioteki Rady Miasta Gdańska – *Index librorum*, który właściwiej byłoby nazywać *Liber donatorum*, gdyż większość wpisów to darowizny, znajduje się interesujący zapis donacji burmistrza Gottfrieda Schwartza, którą księżnica i gdańskie Gimnazjum Akademickie otrzymały w 1777 roku¹ (il. 1):

1. księgozbiór o tematyce numizmatycznej,
2. osobiste precjoza i kolekcja numizmatyczna,
3. 10 000 florenów na budowę nowego budynku bibliotecznego,

¹ *Index librorum qui ex donatione, munificentia et liberalitate philomusorum Bibliothecae Magnifici et Amplissimi Senatus Gedanensis inserti sunt*, PAN Biblioteka Gdańska, sygn. Cat. Bibl. 1, s. 660–662.

4. 2000 florenów na powiększanie i utrzymanie zbioru numizmatycznego,
5. 2000 florenów na wynagrodzenia dla bibliotekarzy².

Rodzi się pytanie kim był ten szczodry ofiarodawca?

Gottfried Schwartz (il. 2) urodził się 16 marca 1716 roku w Królewcu; był synem zajmującego się handlem złotem kupca, ławnika Christopha Schwartza i Marii z domu Mir. Przybył do Gdańska około 21 roku życia i w księgach miejskich zapisany został także jako kupiec³. W 1738 roku ożenił się Catheriną Elisabethą Möller, wdową po Georgu Wilcke, właścicielu wytwórni srebrnych nici⁴. Kontynuował dochodową produkcję tego materiału i założył dobrze prosperującą manufakturę wyrobów złotniczych, dzięki której dorobił się znacznego majątku (il. 3).

Schwartz pełnił liczne funkcje w Radzie Głównego Miasta, w latach 1739–1755 był przedstawicielem mieszkańców w Trzecim Ordynku (kolejno z trzech różnych kwartałów: Szerokiego, Rybackiego i Wysokiego). W 1759 roku został ławnikiem, siedem lat później rajcą, a po kolejnych czterech latach sędzią. W 1773 roku był burgrabią królewskim, a w 1776 roku został wybrany drugim, a w rok później pierwszym burmistrzem⁵. Po wyborze Schwartza ukazały się dwa druki okolicznościowe, których autorami byli: Daniel Theodor Grade i Karl Friedrich Theodor Bertling⁶. Prawdopodobnie w tym czasie owdowiał i 6 marca 1777 roku zaręczył się z Christiną Henriettą Kapp, trzydziestoczteroletnią wdową po bibliofilu i ławniku Johannie Benjaminie Schmidcie⁷. Nie spodziewanie zmarł na udar 19 marca 1777 roku, zaledwie dzień po ponownym wyborze na burmistrza, i został pochowany w kościele Najświętszej Panny Marii w Gdańsku⁸.

² *Pernagnificus quondam civitatis Gedanens. Praeconsul Godofredus Schwartzius (mercator) hoc anno insignem suam erga Athenaeum nostrum benevolentiam et munificentiam luculenter satis et gratiose demonstravit. Per legatum enim suum Bibliothecae publicae donavit: 1) omnem ex bibliotheca librorum suorum ad rem nummariam pertinentium appollectilem; 2) pretiosam suam et satis numerosam antiquiorum aequae ac recentiorum monetarum nummorumque collectionem una cum sorinio ex ligno nucceo confecto et ad tutius recondendum numophylacium rite aptato; 3) 10000 florenos exstruendo novo aedificio destinatos, in quo Bibliotheca publica aptius reponi posset; 4) 2000 flor. quorum usurae ad amplificandum numophylacium impendendae sunt; 5) 2000 floreni, quorum usurae Bibliothecario ordinario pro studio et labore quotannis solvendae essent. Libri Schwartziani Bibliothecae donati et in armario Historicorum repositi sequentes sunt* (tamże, s. 660).

³ D. Weichbrodt, *Patrizier, Bürger, Einwohner der Freien und Hansestadt Danzig*, Bd. 3, Klausdorf/Schwentine 1990, s. 246.

⁴ S. Rühle, *Die Gold- und Silberdrathindustrie in Danzig*, „Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins” Jg. 66 (1926), s. 120 i 122.

⁵ J. Zdrenka, *Rats- und Gerichtspatriziat der Rechten Stadt Danzig 1526–1792*, Hamburg 1989, s. 303.

⁶ D.T. Grade, *Dem... Gottfried Schwartz, bey Seiner feyerlichen Erhebung zur Bürgermeister-Würde der Republik Danzig...*, Leipzig [1777]; C.F.T. Bertling, *Empfindungen... dem... Gottfried Schwartz, hochverdienten Bürgermeister der Republik Danzig am Tage Seiner Wahl gewidmet...*, Leipzig [1777].

⁷ Z. Nowak, *Schmidt Jan Benjamin (1737–1774)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, red. H. Markiewicz, t. 35, Warszawa–Kraków 1994, s. 543.

⁸ D. Weichbrodt, dz. cyt., s. 246.

Zmarły rozporządził całym swoim majątkiem w testamencie z 26 sierpnia 1776 roku, który zachował się w gdańskim Archiwum Państwowym⁹. Głównymi spadkobiercami uczynił swoich bratanków: Gottfriedowi Wilhelmowi przekazał wytwórnię drutu srebrnego¹⁰, a Christianowi Jacobowi cenny zbiór grafik¹¹. Poza przytoczonymi na początku artykułu legatami dla Gimnazjum i Biblioteki, posesję przy ulicy Mariackiej (Frauengasse) 47 otrzymał Dom Dobroczynności i Sierot (Spend- und Waisenhaus) na Osieku. Potomnym Schwartz zaprezentował się w testamencie jako mecenas uczonych i studiującej młodzieży, dobroczyńca miejskiej Biblioteki oraz opiekun sierot i ubogich, który przez całe życie interesował się sztuką i nauką.

Schwartz zgromadził cenne zbiory malarstwa oraz instrumentów matematycznych i astronomicznych. Kolekcjonował wyroby z porcelany, kości słoniowej i brązu. Był również właścicielem jednej z najokazalszych kolekcji numizmatów w Gdańsku. W 1754 roku zainicjował wybite specjalnego, srebrnego medalu okolicznościowego upamiętniającego trzechsetną rocznicę łączności Gdańska z Rzeczpospolitą¹².

Gottfrieda Schwartz a jego zbiory, zwłaszcza galerię malarstwa, wspomina w swoim dzienniku podróży do Gdańska Daniel Chodowiecki (1726–1801)¹³. Razem z K. G. Grischowem¹⁴ odwiedził kolekcjonera 26 czerwca 1773 roku. Artysta obok krótkiej relacji z tego spotkania pozostawił rysunkowy portret Schwartz¹⁵. Z kolei parę miesięcy po śmierci portretowanego w 1777 roku podziwiał artystyczne zbiory Schwartz a szwajcarski matematyk i astronom Johann Bernoulli (1744–1807)¹⁶. Dzieła sztuki oglądane w towarzystwie barona F. A. Zorna¹⁷ podczas podróży po Pomorzu, Prusach i Polsce, uznał za jedne z bardziej interesujących w Gdańsku. W liczącej około 460 płócien galerii zebrano malarstwo niderlandzkie, niemieckie, włoskie i pomorskie. Znajdowały się tam liczne prace uznanych mi-

⁹ Archiwum Państwowe w Gdańsku, sygn. 300/176, k. 3–6.

¹⁰ S. Rühle, *Die Gold- und Silberdrahtindustrie in Danzig*, s. 167

¹¹ [J.K.] Marquardt, *Notiz über die Münzsammlung des Danziger Gymnasiums*, Danzig 1846, s. 3. Zbiory obrazów zostały sprzedane na aukcji w Gdańsku 12 sierpnia 1777 roku,

¹² S. Rühle, *Die historischen Medaillen der Stadt Danzig. Ein Beitrag zur Geschichte der Danziger Medaillenkunst und ihrer Künstler*, „Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins”, Jg. 68, 1928, s. 266–267 (stempel to tego medalu został staraniem inicjatora sprowadzony z Genewy). Ponadto Schwartz zakupił w Augsburgu rękopis Marcina Lutra do zbiorów Biblioteki Rady Miasta. Por. M. Löschin, *Danzig und seine Umgebungen*, 2. Aufl., Danzig 1836, s. 139. Rękopis ten do dnia dzisiejszego znajduje się w Bibliotece Gdańskiej (sygn. Ms. 1985).

¹³ D. Chodowiecki, *Künstlerfahrt nach Danzig im Jahre 1773. Des Künstlers Tagebuch dieser Reise in deutscher Übertragung und das Skizzenbuch in getruer Nachbildung mit einer Einleitung*, hrsgb. v. W. Franke, Leipzig–Berlin 1919, s. 59.

¹⁴ Karl Gottfried Grischow, kupiec, importer do Gdańska francuskich i angielskich artykułów wyposażenia wnętrz., organizował również aukcje księgarskie.

¹⁵ D. Chodowiecki, dz. cyt., s. 62

¹⁶ J. Bernoulli, *Reisen durch Brandenburg, Pommern, Preussen, Russland und Polen in den Jahren 1777 und 1778*, Bd. 1: *Reisen nach Danzig und Beschreibung der Merkwürdigkeiten dieser Stadt*, Leipzig 1779, s. 287–294.

¹⁷ *Friedrich August Zorn* von Plobsheim (1711–1789) przyrodnik, kolekcjoner, bibliofil, członek gdańskiego Towarzystwa Przyrodniczego

strzów niderlandzkich: Antoona van Dycka, Rembrandta van Rijna i Petera Paula Rubensa, a także cenionych artystów gdańskich, m. in. Hansa Vredemanna de Vries, Andreasa Stecha i Johanna Benedicta Hoffmanna starszego¹⁸. Zbiory obrazów mieściły się wówczas w kamienicy przy ulicy Długiej (Langgasse) 42, podobnie jak księgozbiór Schwartza, który w ograniczonym zakresie udostępniano zainteresowanym.

Bernoulli sporządził obszerny spis obrazów Schwartza, które zwróciły jego uwagę, natomiast wspomniał tylko o jego kolekcji numizmatycznej. Tymczasem z krótkiego opisu Karla Benjamina Lengnicha (1743–1795) dowiadujemy się, że wielki zbiór numizmatów liczył łącznie około 3.000 egzemplarzy, w tym 200 złotych medali i monet pamiątkowych, 500 srebrnych medali, 85 medali z brązu, a wśród nich 48 medali francuskich królów Ludwika XIII, Ludwika XIV i Ludwika XV; ponadto 900 talarów, dwutalarów i półtalarów, 600 sztuk drobnej srebrnej monety, 200 brakteatów oraz 482 monety antyczne: greckie i rzymskie¹⁹.

Zbiory sztuki Schwartza nie były czymś nadzwyczajnym w osiemnastowiecznym Gdańsku. Ślady zainteresowań kolekcjonerskich mieszczaństwa gdańskiego sięgają już późnego średniowiecza. W zmiennych kolejach burzliwej historii miasta nad Motławą zainteresowania takie raz przybierały na sile to znowu słabły, jednakże gromadzenie obrazów, książek, monet i medali oraz różnego rodzaju osobliwości było żywotnym elementem i jednym z przejawów procesu bogacenia się mieszczaństwa. Ruch ten wzrósł szczególnie w dobie Oświecenia, kiedy to posiadanie własnej kolekcji należało do dobrego tonu każdego szanującego się obywatela zamożnego Gdańska. Zbiory ówczesne były różnego rodzaju, na pierwszy plan wysuwają się jednak galerie obrazów, biblioteki, kolekcje przyrodnicze oraz gabinety numizmatyczne. Rozwojowi form kolekcjonerskich towarzyszyło rozpowszechnienie fachowej literatury dającej teoretyczne podstawy gromadzenia zbiorów. Gdańscy miłośnicy i zbieracze sztuki cenili sobie dzieła teoretyczne, podręczniki i katalogi zbiorów europejskich, na których mogli się wzorować. Księgozbiory kolekcjonerów gdańskich obfitowały w słowniki terminologiczne, leksykony, monografie i katalogi zbiorów²⁰.

Nie inaczej było w przypadku numizmatycznego księgozbioru Schwartza.

Księgozbiór przekazany Bibliotece Rady Miasta liczył 88 woluminów i zawierał 110 pozycji. Do bibliotecznego inwentarza *Index librorum* został wpisany według formatów od *folio* do *duodecimo*, można więc sądzić, że i w ten sam sposób był ułożony w zaginionym katalogu Schwartza. Najwięcej dzieł jest w formacie *quarto* (50) i *octavo* (37), w największym z formatów *folio* jest 22 pozycji oraz 1 pozycja w najmniejszym *duodecimo*. Znajdujemy wśród nich publikacje wielotomowe oraz

¹⁸ J. Bernoulli, dz. cyt., s. 289–293.

¹⁹ K.B. Lengnich, *Nachrichten zur Bücher- und Münzkunde*, T. 1, Danzig 1780, s. 394–395. Kolekcja numizmatyczna posiadała własny rękopiśmienny katalog, zaginiony już w XIX wieku. Por. [J.K.] Marquardt, dz. cyt., s. 3.

²⁰ Porównaj zawartość księgozbioru gdańskiego kolekcjonera malarstwa i grafiki Jacoba Kabruna (1759–1814), zob. H. Dzienis, *Jacob Kabrun i jego księgozbiór*, „Libri Gedanenses”, t. 25 (2009), s. 228–245.

tw. klocki, czyli kilka prac jednego lub kilku autorów zebrane w jednym woluminie. Większość – 80 pozycji – została wydana w XVIII wieku, ale do zbioru należy także: 5 druków z XVI wieku i 24 druki siedemnastowieczne²¹. Zdecydowana większość dzieł napisana jest w języku niemieckim, ale 20 wydano w języku łacińskim, głównie w XVII wieku, znajdujemy również publikacje w językach francuskim i holenderskim oraz jedną w języku włoskim.

Księgozbiór prezentuje produkcję różnych oficyn typograficznych, najwięcej książek wydanych zostało w drukarniach niemieckich, spośród siedzib których na pierwsze miejsce wysuwają się oficyny norymberskie. Ponadto znajdujemy publikacje niderlandzkie, francuskie i szwajcarskie. Reprezentowane jest także edytorstwo wrocławskie, gdańskie i elbląskie.

Jakkolwiek żadna z książek, których opis bibliograficzny z *Index librorum* odpowiada pozycjom znajdującym się obecnie w zbiorach Biblioteki Gdańskiej, nie zawiera znaków proveniencyjnych potwierdzających wcześniejszą przynależność do biblioteki Schwartza, na zasadzie statystycznego uogólnienia można sądzić, że kolekcja nie wyróżniała się niczym szczególnym pod względem wyglądu zewnętrzznego. Obok woluminów oprawnych w brązową cielącą skórę występują też oprawy w biały pergamin, w półskórek i w karton. Niektóre pozycje zostały powtórnie oprawione w XIX i XX wieku.

Przedstawienie księgozbioru Schwartza wypada zacząć od publikacji zawierających ogólne informacje o numizmatyce. Spośród nich na pierwszy plan wysuwa się bibliografia autorstwa Johanna Christoha Hirscha (1698–1780) [20]²² (il. 4). Do dziś nie straciła ona na swej wartości; na tej pracy opierali się późniejsi bibliografowie numizmatyki, tacy jak Johann Gottfried Lipsius (1754–1820) i Johann Jacob Leizmann (1798–1877). W pracy Hirscha wymienione są druki do lat sześćdziesiątych XVIII wieku.

W epoce Renesansu zwrócono baczniejszą uwagę na monety starożytne i rozpoczęto je gromadzić, a także badać. Autorzy zajmujący się historią Grecji i Rzymu zamieszczali w swych dziełach ryciny antycznych monet i medali pobudzając zainteresowanie antycznymi numizmatami. Jednym z nich był włoski rytownik Vico Enea (1523–1567) [65], kolejnym niderlandzki zdolny rysownik i rytownik oraz znawca monet Hubert Goltzius (1526–1583) [6]. Wielkie zasługi w badaniu antycznych monet miał francuski lekarz i numizmatyk Charles Patin (1633–1693) [7]. Obok wyżej wymienionych dzieł w księgozbiórze Schwartza znalazła się też praca holenderskiego kolekcjonera, historyka, archeologa i numizmatyka Jacoba de Wilde (1645–1721) [44]. Wymienić też należy cztery opracowania dotyczące antycznych monet profesora Caroleineum w Zurychu, numizmatyka i kolekcjonera Johanna Jacoba Gessnera (1707–1787) [2, 3, 4, 5]. Kolekcja zawierała również

²¹ Jedna wielotomowa publikacja pochodzi z przełomu XVII i XVIII wieku.

²² W nawiasach kwadratowych podano kolejny numer pozycji z zawartego w Aneksie do artykułu pełnego katalogu księgozbioru numizmatycznego Gottfrieda Schwartza.

kilka opracowań francuskiego jezuity i numizmatyka Louisa Joberta (1637–1719) na temat medalierstwa tak antycznego, jak i współczesnego autorowi [78, 92, 94].

Osobną grupę, znaczną liczebnie, stanowią publikacje dotyczące szeroko rozumianej numizmatyki niemieckiej. W księgozbiorze znajdują się zarówno opracowania ogólne M. Goldasta [45], J.D. Köhlera [97] i J.P. Ludwiga [96], jak też prace o mennictwie poszczególnych księstw, np. J.E. Obermayra [36] czy miast, np. J.G.F. von Hagena [26]. Dwa dzieła dotyczą numizmatyki bawarskiej, również po dwie pozycje poświęcono mennictwu brandenburskiemu i magdeburgskiemu. Jedną pracą F.C. Lessera dotyczy monet i medali hrabstwa Schwarzburg [82]. Poza tym są opracowania o monetach wolnych miast: Bremy, Hamburga i Norymbergi.

W spisie książek znajduje się kilka publikacji o monetach i medalach niderlandzkich, pisali o nich m. in. holenderski historyk i prawnik Gerard van Loon (1683–1758) [90] i francuski numizmatyk Pierre Bizot (1630–1696) [11, 73] (il. 5). Obszerne dzieła tych autorów są bardzo bogato ilustrowane miedziorytami. Van Loon przedstawia historię mennictwa holenderskiego od 1555 do 1716 roku, natomiast Bizot w trzech tomach z suplementem omawia dzieje medalierstwa niderlandzkiego XVI i XVII wieku. Kolekcja zawiera też opracowanie o monecie skandynawskiej szwedzkiego rysownika i malarza, a równocześnie numizmatyka Eliasa Brennera (1647–1717) [27]. To bogato ilustrowane kompendium zawiera ilustracje monet i medali monarchów panujących w Szwecji oraz na terenach przez nich podbitych, od początku IX wieku do 1705 roku.

Dzieła przedstawiające mennictwo polskie, jak również pruskie, reprezentowane są przez prace bibliofila Davida Brauna (1664–1737) [42] (il. 6) i królewieckiego mediewisty Gottfrieda Bernharda Casseburga (1707–1783) [79]. Lokalną tematykę śląską omawiają lekarz i numizmatyk Johann Christian Kundmann (1684–1751) [33] oraz legnicki pastor Gottfried Dewerdeck (1675–1726) [58]. Natomiast praca gdańskiego rajcy, prawnika i numizmatyka Johanna Jacoba Salomona (1733–1799) poświęcona jest dziejom mennictwa w Gdańsku [67] (il. 7). W dziele Friedricha Christiana Lessera, obok medali uczelni i uczonych, na stronach 107–109 opisane są pamiątki po Janie Heweliuszu [81].

Historia mennictwa czeskiego reprezentowana jest pracami historyka Mikulaša Adaukta Voigta (1733–1787) [66], w tym relacja o znalezisku skarbu celtyckich złotych monet we wsi Podmokly koło Rokycany w rejonie pilźnieńskim [109]. Numizmatyką węgierską zajmował się niemiecki historyk i heraldyk Martin Schmeitzel (1679–1747) [70].

Karl Benjamin Lengnich w krótkiej notatce o zbiorze Schwartza²³ wymienia medale Ludwika XIV oraz dzieła autorstwa szwajcarskich artystów – ojca i syna Dassierów²⁴. Nic więc dziwnego, że w bibliotece kolekcjonera znalazły się odpowiednie opracowania [17, 91].

²³ K.B. Lengnich, dz. cyt., s. 394–395.

²⁴ Jean Dassier (1676–1763), szwajcarski rytownik i medalier oraz jego syn Jean-Antoine Dassier (1715–1759) byli oficjalnymi rytownikami stempli menniczych mennicy genewskiej.

W równym stopniu co dzieje medalierstwa francuskiego [93], reprezentowana jest medalografia angielska [16]. W księgozbiornie znalazły się też prace poświęcone medalom monarchów panujących w Prusach i w Rosji [22] (il. 8).

W XVIII wieku dużym zainteresowaniem cieszyła się numizmatyka papieska. Publikacja francuskiego historyka Claude'a Du Molinet (1620–1687) o monetach papieskich okresu renesansu i baroku [12], poza kilkudziesięcioma tablicami ilustracyjnymi i szczegółowymi opisami medali zawiera także krótkie informacje o pochodzeniu i pontyfikacie danego papieża.

Okolo połowy XVIII wieku zaczynają się pojawiać opracowania monograficzne różnych gatunków monet: dukaty opisał getyndzki numizmatyk Johann Tobias Köhler (1720–1768) [77], talary opracowali królewiecki teolog Michael Lilienthal (1686–1750) i lekarz i numizmatyk David Samuel Madai (1709–1780) [98, 99 i 74] (il. 9), grosze zaś zestawił historyk i numizmatyk, profesor uniwersytetu w Halle, Joseph Friedrich Joachim (1713–1767) [76]. Monografie przedstawiały monety danego gatunku emitowane w różnych krajach. Katalogi uporządkowano według państw, w odpowiednich działach miały układ chronologiczny, dołączane były do nich tablice ilustracyjne. Wymienione prace zawierały również informacje o monetach polskich, nie tylko bitych w mennicy koronnej, ale również pochodzące z pomorskich mennic miejskich: gdańskiej, elbląskiej i toruńskiej. Uwzględniano również monety z mennic na ziemiach czasowo związanych z Polską: śląskie, inflanckie i kurlandzkie. Komentaria Köhlera, Lilienthala, Madaiego i Joachima stanowią ważne źródło informacji o produkcji mennicznej i do dnia dzisiejszego są wykorzystywane przez numizmatyków.

W XVIII wieku w kolekcjonowaniu monet łączyła się teoria i praktyka. Z jednej strony podstawą do opracowania traktatów numizmatycznych były istniejące zbiory, z drugiej zawarte w literaturze przedmiotu wskazówki pomagały przy zakładaniu nowych kolekcji. Nie dziwi więc w bibliotece Schwartza obecność drukowanych katalogów monet i medali ze zbiorów cesarskich [21], królewskich [26], elektorskich [1], a nawet prywatnych [107, 30]. Nie zabrakło tam także katalogów aukcyjnych kolekcji numizmatycznych [104] oraz szczególnie popularnych i cenionych przez kolekcjonerów zestawień rzadkich okazów [105] – ich posiadanie pozwalało właścicielowi chwalić się ogólnie uznanymi „rarytasami”. W księgozbiornie znalazły się też wydania korespondencji między naukowcami i kolekcjonerami [64, 38], w których wymieniane są informacje na temat zbiorów monet, opisy wyjątkowych egzemplarzy oraz recenzje wydawnictw o tematyce numizmatycznej. Do poradników kolekcjonera można zaliczyć dzieło Christiana Schlegela (1667–1722) stanowiące wykaz cytatów z tekstów biblijnych i historycznych, które tak często można znaleźć na medalach i monetach, jako fragment inskrypcji [61].

Index librorum odnotowuje także kilka pozycji podających szacunkową wartość monet znajdujących się w obiegu w XVI wieku [52, 101 i 15]. W czasach gdy wartość pieniądza zależała od ilości wagowej zawartego w niej kruszcu, takie

porównawcze zestawienia opatrzone wizerunkami monet były szczególnie przydatne w handlu²⁵. Inwentarz wymienia też podręcznik zawierający dokładną instrukcję kopiowania medali i monet [106] – przedstawiono w nim różne metody wykonywania wycisków oraz pouczono, jakich najlepiej do tego używać metali. Przeciwnieństwem powyższych poradników jest teoretyczny przyczynek z pogranicza numizmatyki i estetyki getyndzkiego profesora filozofii Christiana Adolfa Klotza (1738–1771) [100], z którym koresponduje *Emblematyka* Jacobusa Typotiusa (1540–1601), opatrzona rycinami nadwornego rytownika cesarza Rudolfa II Habsburga – Aegidiusa Sadelera (1570–1629) [10].

W darowanym Bibliotece Rady Miasta księgozbiornie znajdujemy również cały szereg czasopism poświęconych numizmatyce, m.in. wydawanych w Hamburgu i Norymberdze [57 i 63, 62]. Spośród nich należy wyróżnić redagowane przez wspomnianego gdańskiego bibliofila i numizmatyka Karla Benjamina Lengnich *Beyträge zur Kentinss seltener und merkwürdiger Bücher mit besonderer Rücksicht auf die Numismatik* (Danzig–Leipzig) [87], którego pierwsze dwa tomy zdążyły się ukazać jeszcze w 1776 roku. Wymienione czasopisma obok rozpraw teoretycznych zamieszczały także opisy rzadkich monet i medali, wraz z ich rytowanymi podobiznami. Natomiast przykładem zebrania w tzw. klocek kilku tematycznie powiązanych ze sobą publikacji jest niewielki zbiorek prac na temat fałszerstw monet i psucia pieniądza autora podpisującego się jako Ernst Christian „aus Veritanien“ [47–50].

Biblioteka Schwartza zawierała także dzieła wykraczające poza tematykę numizmatyczną. Trzytomowy leksykon *Der Geöffnete Ritterplatz...* (Hamburg 1702–1707) był wspólnym dziełem trzech uczonych niemieckich: pisarza i teoretyka architektury, profesora uniwersytetów w Jenie, Lipsku i Frankfurcie nad Odrą Leonharda Christopha Sturma (1669–1719), prawnika i numizmatyka Johanna Gröninga (1669–1747) oraz matematyka i astronoma Samuela Reyhera (1669–1714) [110]. Poradnik formatu *duodecimo* zawiera informacje na temat: szermierki, jazdy konnej, architektury, budownictwa fortyfikacji, myślistwa i polowań oraz kolekcjonerstwa dzieł sztuki, tak antycznej jak i współczesnej, w tym monet i medali. Zagadnieniom numizmatycznym poświęcono najwięcej miejsca, około trzech czwartych objętości publikacji²⁶.

²⁵ Wśród rękopiśmiennych zbiorów Biblioteki Gdańskiej znajduje się kilka podobnych zestawień, które obok odrębnych opisów różnych monet zawierają ich (wklejone) drzeworytowe podobizny, patrz PAN Biblioteka Gdańska, sygn.: Ms. 942, Ms. 942a, Ms. 943 i Ms. 944. Por. O. Günther, *Katalog der Handschriften der Danziger Stadtbibliothek*, Teil 2, Danzig 1903 (*Katalog der Danziger Stadtbibliothek*, Bd. 2), s. 77–79.

²⁶ Trzy odpowiednie rozdziały: 1. *Historia numismata critica, das ist: Die Neueröffnete Historie der Modern-Medaillen ...*; 2. *Philosophie numismatum novorum, oder neu-eröffnete Philosophie der Modern-Medaillen ...*; 3. *Kurtze Historie der alten Müntzen als der Hebräer, Griechen, Römer und Gothen* opracował Johann Gröning. Informacje podawane w leksykonie zostały oparte na katalogach muzeów oraz na podstawie dzieł encyklopedycznych; dawały one teoretyczno-praktyczne wskazówki, którymi mogli się kierować kolekcjonerzy przy zakładania swoich zbiorów.

Niemiecki polihistor Wilhelm Ernst Tentzel (1659–1707) wydawał miesięcznik *Monatliche Unterredungen einiger guten Freunde...* (Lipsk) [88] i jego kontynuację *Courieuse Bibliothec...* (Frankfurt i Lipsk) [89]. Oba pisma w formie dialogów dwóch przyjaciół omawiały różne publikacje naukowe oraz przedstawiały sylwetki pisarzy – naukowców. Na końcu każdego rocznika zamieszczano indeks poruszonych tematów i omówionych książek. Jednak nie było wśród nich prac o tematyce numizmatycznej²⁷.

Księgozbiór przekazany Bibliotece Rady Miasta Gdańska przez Gottfrieda Schwartza był tematycznie związany z zawartością zbioru numizmatycznego; widoczna jest współzależność pozycji książkowych oraz kolekcji monet i medali będących w jego posiadaniu. Jakkolwiek posiadamy bardzo skromne wiadomości na temat zawartości tej ostatniej, tylko na podstawie krótkiej wzmianki Bernoulliego i lakonicznej notatki Lengnichta można sądzić, że do każdego zespołu monet lub medali można znaleźć jakieś opracowania w bibliotece.

Należy również przypuszczać, że podobnie jak w przypadku kolekcji numizmatycznej, również dla galerii obrazów oraz pozostałych zbiorów Schwartz posiadał równie bogaty zestaw literatury przedmiotu. Niestety, tej hipotezy nie można zweryfikować. Joachim Karl Marquardt pisze, że gdański kolekcjoner – jakkolwiek nie był uczonym i nie prowadził studiów nad numizmatyką czy malarstwem – poszerzał wiedzę na temat posiadanych dzieł sztuki poprzez odpowiednią literaturę²⁸. Jednak znamy tylko fragment jego biblioteki, ten o tematyce numizmatycznej, który ofiarował społeczności Gdańska.

Księgozbiór przekazany miejskiej Bibliotece razem z kolekcją monet i medali ofiarowanej Gimnazjum Akademickiemu miał w założeniu donatora być pomocą dla uczącej się młodzieży w studiach nad historią pieniądza. Schwartz zatroszczył się także o nową siedzibę i wynagrodzenie pracowników księżnicy oraz o dalsze uzupełnianie ofiarowanej kolekcji, przeznaczając na ten cele hojne legaty pieniężne.

BIBLIOGRAFIA

Index librorum qui ex donatione, munificentia et liberalitate philomusorum Bibliothecae Magnifici et Amplissimi Senatus Gedanensis inserti sunt, PAN Biblioteka Gdańska, sygn. Cat. Bibl. 1.

Testament Gottfrieda Schwartza z 26 sierpnia 1776 roku, Archiwum Państwowe w Gdańsku, sygn. 300/176.

Bernoulli J., *Reisen durch Brandenburg, Pommern, Preussen, Russland und Polen in den Jahren 1777 und 1778*, Bd. 1: *Reisen nach Danzig und Beschreibung der Merkwürdigkeiten dieser Stadt*, Leipzig 1779.

Bertling C.F.T., *Empfindungen... dem... Gottfried Schwartz, hochverdienten Bürgermeister der Republik Danzig am Tage Seiner Wahl gewidmet...*, Leipzig [1777].

Chodowiecki D., *Künstlerfahrt nach Danzig im Jahre 1773. Des Künstlers Tagebuch dieser Reise in deutscher Übertragung und das Skizzenbuch in getruer Nachbildung mit einer Einleitung*, hrsgb. v. W. Franke, Leipzig–Berlin 1919.

Dzienis H., *Jacob Kabrun i jego księgozbiór*, „Libri Gedanenses”, t. 25 (2009), s. 228–245.

²⁷ Pośród darowizny Schwartza znalazła się także historia zagospodarowania Żuław [43].

²⁸ [J.K.] Marquardt, dz. cyt., s. 3.

- Grade D.T., *Dem... Gottfried Schwartz, bey Seiner feyerlichen Erhebung zur Bürgermeister-Würde der Republik Danzig...*, Leipzig [1777].
- Günther O, *Katalog der Handschriften der Danziger Stadtbibliothek*, Teil 2, Danzig 1903 (Katalog der Danziger Stadtbibliothek, Bd. 2).
- Lengnich K.B., *Nachrichten zur Bücher- und Münzkunde*, T. 1, Danzig 1780.
- Löschin M., *Danzig und seine Umgebungen*, 2. Aufl., Danzig 1836.
- Marquardt J.K., *Notiz über die Münzsammlung des Danziger Gymnasiums*, Danzig 1846.
- Nowak Z., *Schmidt Jan Beniamin (1737–1774)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, red. H. Markiewicz, t. 35, Warszawa–Kraków 1994, s. 543.
- Rühle S., *Die Gold- und Silberdrahtindustrie in Danzig*, „Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins” Jg. 66 (1926), s. 87–168.
- Rühle S., *Die historischen Medaillen der Stadt Danzig. Ein Beitrag zur Geschichte der Danziger Medaillenkunst und ihrer Künstler*, „Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins”, Jg. 68, 1928, s. 243–308.
- Weichbrodt D., *Patrizier, Bürger, Einwohner der Freien und Hansestadt Danzig*, Bd. 3, Klausdorf/Schwentine 1990.
- Zdrenka J., *Rats- und Gerichtspatriziat der Rechten Stadt Danzig 1526–1792*, Hamburg 1989.

ANEKS

KATALOG KSIĘGOZBIORU NUMIZMATYCZNEGO GOTTFRIEDA SCHWARTZA

Podstawą dla sporządzenia katalogu księgozbioru ofiarowanego przez Gottfrieda Schwartza dawnej Bibliotece Rady Miasta Gdańska stanowił zapis darowizny w *Index librorum*, uzupełniony o opisy bibliograficzne sporządzone na podstawie aktualnych katalogów bibliotecznych ksiąźnicy, odpowiednich bibliografii tematycznych oraz bibliografii internetowych. W sporządzonym w ten sposób wykazie zachowano układ i kolejność pozycji z podziałem na formaty: *folio*, *quarto*, *octavo* i *duodecimo* zgodny ze spisem zamieszczonym w pierwszym inwentarzu Biblioteki Gdańskiej.

Ponieważ księgozbiór Schwartza nie miał znaków własnościowych, przypisanie do ofiarowanej kolekcji poszczególnych egzemplarzy ze zbiorów bibliotecznych o podanych sygnaturach literowych uznać należy za prawdopodobne (egzemplarze o sygnaturach „Uph” pochodzą ze zbiorów Johanna Uphagena).

Zaznaczono brak odpowiedniej pozycji w obecnych zbiorach PAN Biblioteki Gdańskiej.

W nawiasie kwadratowym umieszczono kolejny numer pozycji w katalogu.

IN FOLIO

1

- [1] Beger Lorenz: *Thesaurus Brandenburgicus selectus; sive gemmarum et numismatum Graecorum, in cimeliarcho Electorali Brandenburgico, Elegentiorum series Commentario Illustratae*; Coloniae 1685
Lb 2675 2° brak

2

- [2] Gessner Johann Jacob: *Numismata Graeca populorum et urbium, omnia quotquot ex numismato-phylaciis et scriptoribus de re numaria comparare licuit, integra serie tabulis aeneis repraesentata*; Tiguri 1750
Lb 2684 2° brak
- [3] Gessner Johann Jacob: *Numismata antiqua Imperatorum Romanorum Latina et Graeca*; Tiguri 1738
Lb 2684 2° brak
- [4] Gessner Johann Jacob: *Numismata regum Siciliae, Judaeae, minorum gentium et virorum illustrium*; Tiguri 1738
Lb 2684 2° brak
- [5] Gessner Johann Jacob: *Numismata regum Syriae, Aegyptiae et Arsacidarum omnia*; Tiguri 1738
Lb 2684 2° brak

3

- [6] Goltz Hubert: *Opera omnia sive Romanae et Graecae Antiquitatis Monumenta e priscis Numismatibus eruta...*; Antverpiae 1645
Mb 4294 2° brak

4

- [7] Patin Charles: *Familiae Romanae in antiquis numismatibus, ab Urbe condita ad tempora divi Augusti...*; Parisiis 1663
Lb 2656 4°

5

- [8] Croy Charles: *Regum et Imperatorum Romanorum numismata...*; Coloniae Brandenburgicae 1700
Lb 3832 2°

6

- [9] Angeloni Francesco: *L'Historia Augusta da Giulio Cesare a Costantino il Magno illustrata con la verità dell' antiche medaglie*; Roma 1685
Mb 4279 4°; Nd 1307 4°

7

- [10] Typotius Jacobeus: *Symbola divina et humana pontificum, imperatorum, regum et symbola varia diversorum principum, ex musaeo Octavii de Strada, cum isagoges...*; T. 1–3, Pragae 1601–1603
Ea 330 2° brak

8

- [11] Bizot Pierre: *Histoire metallique de la Republique de Hollande*; Paris 1687
Nc 970 2°; Nc 977 4°

9

- [12] Du Molinet Claude: *Historia summorum pontificum a Martino V. ad Innocentium XI. per eorum numismata...*; Lutetiae Parisiorum 1679
Lb 5820 2° brak

10

- [13] Jacobaeus Holger: *Musaeum regium seu catalogus rerum tam naturalium, quam artificia-
lium, quae in Basilica Bibliothecae Augustissimi Daniae Norvegiaeque monarchae Chri-
stiani Quinti Hafniae asservantur*; 2 vol., Hafniae 1696
Ea 1553 2°

11

- [14] Chanler Georg: *Nieuwe Keyzers Chronica ofte Gheschicht-boeck van alle de Roomsche soo
Oostersche als Westersche Kayseren*; Amstelredam 1617
Ma 2023 4°

12

- [15] Berg Adam: *New Müntz-Buech; darinnen allerley groß und kleine, Silberne und Guldene
Sorten, umb wichtiger Ursach willen also fürgestellt werden...*; München 1597
Lb 5078 2°

13

- [16] Chevalier Nicolas: *Histoire de Guillaume III. Roy d'Angleterre, d'Ecosse, de France, et
d'Irlande, Prince d'Orange, &c.: Contenant ses actions les plus memorables, depuis sa nais-
sance jusques à son elevation sur le trône, &c. ce qui s'est passé depuis jusques à l'entiere reduc-
tion du Royaume d'Irlande. Par medailles*; Amsterdam 1692
Nb 4184 4°

14

- [17] Charpentier François: *Médailles sur les principaux evenemens du regne de Louis le
Grand; avec des explications historiques*; Paris 1702
Uph f 667

15

- [18] Seyler Georg Daniel: *Leben und Thaten Friedrich Wilhelms des Grossen, Churfürstens zu Brandenburg, etc, Aus den bewährtesten Geschicht-Schreibern in beliebte Kürtze verf., durch glaubwürdige Urkunden bestätigt, und mit Medaillen und Müntzen erl. ...* Franckfurt 1730
Np 4854 8°

16

- [19] Negelein Joachim: *Thesaurus numismatum modernorum huius seculi, sive numismata mnemonica et iconica quibus praecipui eventus et res gestae ab anno 1700 illustrantur, figuris aeneis expressa, addenda Latina et Germanica explicatione;* 2 vol., Norimbergae 1704
Lb 6468 2° brak

17

- [20] Hirsch Johann Christoph: *Bibliotheca Numismatica exhibens catalogum auctorum qui de re monetaria et numis tam antiquis quam recentio;* Norimbergae 1760
Lb 1514 2°

18

- [21] Fröhlich Erasmus: *Numismata Cimelii Caesarei regii Austriaci Vindobonensis;* 2 vol., Vindobonae 1754
Uph f 535

19

- [22] Ricaud de Tiregale Pierre: *Médailles sur les principaux événemens de l'Empire de Russie depuis le regne de Pierre le Grand jusqu'à celui de Catherine II;* Potsdam 1772
Nk 1340 2°

IN QUARTO

1

- [23] Spiess Johann Jacob: *Der Brandenburgischen historischen Münzbelustigungen, ...5 Thiele...;* Anspach 1768–1775
brak pozycji w katalogach Biblioteki Gdańskiej, opis według
<https://opacplus.bsb-muenchen.de/title/BV010881099>

2

- [24] Gütther Christian Heinrich: *Leben und Thaten Herrn Friederichs des Ersten, Königes in Preußen... Aus bewährten Urkunden, sonderlich aus Münzen und Schaustücken, in einer chronologischen Ordnung abgefasset;* Breslau 1750
Np 6067 4°

3

- [25] Langermann Johann Paul: *Hamburgisches Münz- und Medaillen-Vergnügen oder Abbildung und Beschreibung Hamburgischer Münzen und Medaillen...*; Hamburg 1753
Lb 1584 8° brak

4

- [26] Hagen Johann Georg Friedrich von: *Beschreibung der Silber-Münzen der wohlloblichen freyen Reichs-Stadt Nürnberg*; Nürnberg 1769
Lb 1661 8°; Lb 1661a 8°

5

- [27] Brenner, Elias: *Thesaurus nummorum Sueo-Gothicorum; Sammlung*, Holmiae 1731
Uph o 2150

6

- [28] Finauer Peter Paul: *Bayerische Münzbelustigungen; darinnen Schaustücke, Dukaten, Thaler und andere merkwürdige Gold- und Silbermünzen zu finden*; München 1768
Nn 1387 8°

7

- [29] Will Georg Andreas: *Der Nürnbergischen Münz-Belustigungen Vierter Theil, in welchem so seltn, als merkwürdige Schau- und Geld-Münzen sauber in Kupfer gestochen, beschrieben und aus der Geschichte erläutert worden...*; Nürnberg 1767
Nn 3182 8°

8

- [30] Agnethler Michael Gottlieb: *Beschreibung des Schulzischen Münzkabinet Entworfen und mit kurzen Anmerkungen begleitet...*; Halle 1750–1752
Lb 2361 8°

9

- [31] Joachim Friedrich Johann: *Das neu eröffnete Münzcabinet, darinnen merkwürdige und viele bishero noch nirgends mitgetheilte Gold- und Silbermünzen zu finden...*; [b.m.w.] 1761–1773
Lb 2004 8

10

- [32] Sander Georg Heinrich: *Sammlung rarer und merkwürdiger Gold- und Silbermünzen historisch und kritisch beschrieben*; Leipzig 1751–1754
Lb 1999 8°

11

- [33] Kundmann Johann Christian: *Silesii in nummis oder Berühmte Schlesier in Müntzen*; Breslau–Leipzig 1738
Lb 6365² 8°; Of 4812 8° adl. 2

12

- [34] Kundmann Johann Christian: *Nummi Singulares Oder sonderbare Thaler und Müntzen, so von den Müntzliebhabern hoch geschätzt werden*; Breslau 1734
Lb 6365² 8°
- [35] Kundmann Johann Christian: *Nummi Jubilaei, oder Jubel-Schau-Stücke; So nach 50-jähriger Hochfürstlicher Regierung... Insonderheit auf Hochzeit-Jubiläa, zum Vorschein kommen... zusamt dem Kundmannischen Jubel-Gedächtniß, als der ander Theil der Sonderbaren Müntzen...*; Breslau–Leipzig 1734
Lb 6365² 8°

13

- [36] Obermayr Joseph Eucharius: *Historische Nachricht von Bayerischen Münzen...*; Frankfurt 1763
Nn 1384 8°

14

- [37] Seeländer Nicolaus: *Zehen Schriften von Teutschen Müntzen Mitlerer Zeiten...*; Hannover 1743
Lb 5204 8°
- [38] Plato Georg Gottlieb: *Schreiben an P. T. Georg Friedrich von Berberich... die in dessen Münzcabinet befindliche Hof-Geissmarische Münze betreffend...*; Regensburg 1765
Lb 5204 8° adl. 2
- [39] Walther Samuel: *Monumentum Magdeburgicum...*; Magdeburg–Leipzig 1725
Lb 5204 8° adl. 3
- [40] Walther Samuel: *Singularia Magdeburgica...*; Magdeburg 1737
Lb 5204 8° adl. 4
- [41] Walther Samuel: *Das Magdeburgische Herzogthum ein ehemaliges Land der Grafen*; Magdeburg 1740
Lb 5204 8° adl. 4a

15

- [42] Braun David: *Ausführlich-Historischer Bericht vom Pöhlisch- und Preußischen Münz-Wesen...*; Elbing 1722
Nl 1300 8°
- [43] Vircho Daniel: *Die Teich- und Schlick- Rechte derer dreyen hiesigen Werder...*; Danzig 1734
Od 1907 8° adl. 2

16

- [44] Wilde Jacob: *Selecta numismata antiqua*; Amstelodami 1692
Lb 2670 4°

17

- [45] Goldast Melchior: *Catholicon rei monetariae vel leges monarchicae generales de rebus nummariis...*; Francofordiae 1662
Lb 1771 4° adl. 1; JI 25389 8°

18

- [46] Reyher Samuel: *Dissertatio De nummis quibusdam ex chymico metallo factis*; Kiliae Hol-satorum 1692
Lb 1587 8° adl. 1
- [47] Ernst Christian: *Neu-ausgebrütete Rationis Ratio von dem heutigen Geld-Mangel und allgemeinen Geitz- oder Wipper-Angel*; 1685
Lb 1587 8° adl. 2
- [48] *Discurs von dem heutigen corrupten Zustand Des Müntzwesens im Reich*; [b.m.w.] 1687
Lb 1587 8° adl. 4
- [49] *Das Bey dieser Zeit Landverderbliche Müntz-Wesen...*; Franckfurt–Leipzig 1690
Lb 1587 8° adl. 6
- [50] *Anmerckungen Uber den Vor diesem in den Druck gekommenen Discurs Von dem corrupten Zustand des Müntzwesens in dem Reich*; [b.m.w.] 1692
Lb 1587 8° adl. 7
- [51] *Das Im Römischen Reich abermals geschehene Geboth und Verboth Der Guldiner, Welche In Oesterreich, Beyern, Schwaben... gelten und nicht gelten sollen...*; Nürnberg 1693
Lb 1587 8° adl. 8

19

- [52] *Verzeichnuss vnnd Gepräge der Groben und Kleinen Silberne Münzsorten*; Leipzig 1579
Lb 5064 8°

20

- [53] Hofmann Leonhard Willibald: *Alter und neuer Müntz-Schlüssel, oder, Beantwort- und Eröffnung CCXXII. Curioser Fragen das Müntz-Wesen betreffend...*; Nürnberg 1683
Lb 1797 8°

21

- [54] Leuckfeld Johann Georg: *Nachricht von einem Magdeburgischen Bracteaten*; [b.m.w.]
[b.r.w.]
Uph q 1383

- [55] Leuckfeld Johann Georg: *Antiquitates nummariae, oder Historische Beschreibung vieler alten raren silbern Bracteaten und Blech-Müntzen; so unterschiedene gewesene Halberstädtische Bischöffe, wie auch einige Magdeburgische Ertz-Bischöffe, und etzliche Quedlinburgische Abbatissin, haben vormahls prägen lassen...*; Leipzig-Wolffenbüttel 1721
Uph q 1380; Uph o 1381

22

- [56] Lehmann Peter Ambrosius: *Auserlesene Sammlung von allerhand alten und raren Species-Thalern, mehrentheils Gedächtniß-Münzen und Schau-Pfennigen, welche nebst einer richtigen Historischen Beschreibung auf sechs und dreißig Tabellen in saubern Kupferstichen vorgestellt...*; [b.m.w.] 1739
Lb 6371 8° brak

23

- [57] Lehmann Peter A[mbrosius]: *Historische Remarques über neuesten Sachen in Europa...*; Hamburg 1699–1707
Md 120 8°

24

- [58] Dewerdeck Gottfried : *Silesia numismatica, oder Einleitung zu dem Schlesischen Müntz-Cabinet; In welchem biß 368. theils sehr alte rare und schöne im Lande verfertigte Müntzen durch accurate Kupffer gewiesen...*; Jauer-Liegnitz 1711
Uph q 1785

25

- [59] Kundmann Johann Christian: *Die Heimsuchungen Gottes in Zorn und Gnade über das Hertzogthum Schlesien in Müntzen...*; Leipzig 1742
Lb 6365² 8°; Of 4812 8°
- [60] Kundmann Johann Christian: *Nummi singulares Oder Sonderbare Thaler und Müntzen, so von den Müntzliebhabern hoch geschätzt werden*; Breslau 1734
Lb 6365² 8°; Of 4812 8°

26

- [61] Schlegel Christian: *Biblia in nummis, das ist: Kurtzer Entwurff Der vornehmsten Biblischen Sprüche und Historien, die auf Medaillen, Ducaten, Thalern und andern Müntzen... geschlagen...*; Jena 1703
Lb 6615 8°

27

- [62] Lochner Johann Hieronimus: *Samlung merkwürdiger Medaillen; in welcher wöchentlich ein curiöses Gepräg, meistens von modernen Medaillen, ausgesuchet, und nicht nur*

fleisig in Kupfer vorgestellt, sondern auch durch eine historische Erläuterung hinlänglich erklärt; Nürnberg 1737–1744

Lb 6474 8°

28

[63] Köhler Johann David: *Historische Münzbelustigungen*; Nürnberg 1729–1750

Lb 1656 8°

29

[64] J.F. Wackler, *Sendschreiben von einigen seltenen und einzigen griechischen Münzen; An... Herrn von Schachmann...*; *Table sommaire de toutes les medailles des rois dans cette collection*; Dresden 1767

Lb 2825 4°

30

[65] Vico Eneo: *Omnium Caesarum verissimae imagines ex antiquis numismatis desumptae. Addita per brevi cuiusque vitae descriptione ac diligenti eorum, quae reperiri potuerunt numismatum, aersae partis delineatione*; [b.m.w.] 1554

Lb 3782 8° brak

31

[66] Voigt Mikulaš Adaukt: *Beschreibung der bisher bekannten Böhmischen Müntzen nach chronologischer Ordnung*; Prag 1772

Nh 6567 8°

32

[67] Salomon Johann Jacob: *Münzgeschichte der Stadt Danzig*; Danzig 1762

Od 9156 a 8°

33

[68] Oudaan Joachim: *Roomsche Mogentheid in gesagen staat-lekleeding der oude keizeren etc....*; Amsterdam 1664

Lb 3849 8°

34

[69] Heroldt Matthäus Heinrich : *Dem Münzvergnügen gewidmete Nebenstunden...* ; Nürnberg 1774

Lb 2021 8° brak

35

[70] Schmeizel Martin: *Erläuterung gold- und silberner Münzen von Siebenburgen*; Hale 1748

Nh 10458 8°

36

- [71] Cassel Johann Philipp: *Sammlung etlicher Jubelhochzeit-Münzen auf Personen von angesehenen Geschlechtern; mit Kupfern*; Bremen 1759
No 2605 8°

37

- [72] Würfel Andreas: *Beschreibung einiger Brakteaten, Dickpfennige und Geschmeide, welche zu Offenhausen in dem Nürnbergischen sind ausgegraben worden*; Nürnberg 1771
Uph q 2957

IN OCTAVO

1

- [73] Bizot Pierre: *Histoire metallique de la Republique de Hollande*; T. 1–2, Amsterdam 1688–1690
Nc 981 8°

2

- [74] Madai David Samuel: *Vollständiges Thaler-Cabinet*; Königsberg 1765
Lb 6380 8°

3

- [75] Ernst Christian: *Neu-ausgebrütete rationis ratio von dem heutigen Geld-Mangel und all-gemeinen Geitz oder Wipper-Angel*; [b.m.w.] 1685
Lb 6474 8° adl. 2

4

- [76] Joachim Joseph Friedrich: *Neu-eröffnetes Groschen-Cabinet*; Bd. 1–5, Leipzig 1739–1769
brak pozycji w katalogach Biblioteki Gdańskiej, opis według
<https://www.ebay.de/itm/J-F-Joachim-Neu-eroeffnetes-Groschen-Cabinet-Leipzig-1739ff-/233736084728>
Lb 6276 8°

5

- [77] Köhler Johann Tobias: *Vollständiges Ducaten-Cabinet, das ist: Historisch-critische Beschreibung nicht nur derjenigen Geldstücken...*; Th. 1–2, Hannover 1759
Lb 6250 8° brak

6

- [78] Jobert Louis: *Einleitung zur Medaillen- oder Müntz-Wissenschaft*; Nürnberg 1738
Lb 1806 8°
- [79] Casseburg Gottfried Bernhard: *Sammlung Preussischer und Polnischer Medaillen wie auch Thaler... von Heinrich Lübeck...*; Königsberg 1737
Lb 2336 8°
- [80] Ludewig Johann Peter: *Kurtze Beschreibung 271. alter rarer, und zum Theil sehr rarer Thaler und nebst derer Preise*; Berlin 1752
Lb 1807 8° adl 2

7

- [81] Lesser Friedrich Christian: *Besondere Münzen, welche so wohl auf gelehrte Gesellschaften... als auch auf gelehrte Leute sonderlich auf M. Luthern nach Junckers... Ehren-Gedächtniss geprägt worden*; Franckfurt–Leipzig 1739
Lb 6631 8°

8

- [82] Lesser Friedrich Christian: *Historische Nachricht von schwartzburgischen Müntzen, sowohl derer ehemaligen hochgeborenen Grafen als auch derer jetzigen durchlauchtigsten Fürsten von Schwartzburg*; Leipzig 1741
Lb 6631 8°

9

- [83] Hoffmann Gottfried Daniel: *Von dem Mangel alter teutscher Gedächtnis-Münzen...*; Tübingen 1767
brak pozycji w katalogach Biblioteki Gdańskiej, opis według
<http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb10374648-2>

10

- [84] Spiess Johann Jacob: *Kleine Beyträge zur Aufnahme und Ausbreitung der Münzwissenschaft*; Anspach 1768
Lb 1619 8°

11

- [85] Cassel Johann Philip: *Vollständiges Bremisches Münz Cabinet*, Bremen 1772
No 2605 8°

12

- [86] Schwarzenau Joachim Ludwig von: *Ansehnlicher Vorrath von Thalern und Schaustücken des Landgräfflich-Heßischen Gesamthausen nebst einer Aufzeichnung von haupttraren, theils noch nicht beschriebenen ... Cabinets-Münzen...*; Regensburg 1784
Oh 5160 8°

13

- [87] Lengnich Karl Benjamin: *Beyträge zur Kentniß seltener und merkwürdiger Büche, mit befonderer Rückficht auf die Numismatik. Erster Theil*: Danzig–Leipzig 1776
Lb 1520 8°

14

- [88] Tentzel Wilhelm Ernst: *Monatliche Unterredungen einiger guten Freunde, von allerhand Büchern und andern annehmlichen Geschichten... Allen Liebhabern der Curiositäten...*; Leipzig 1689–1698
Uph q 3168 adl

15

- [89] Tentzel Wilhelm Ernst: *Courieuse Bibliothec, Oder Fortsetzung der Monatlichen Unterredungen einiger guten Freunde, von allerhand Büchern und andern annehmlichen Geschichten*; Frankfurt–Leipzig 1704–1706
Uph q 3168 adl

16

- [90] Loon Gerard van: *Inleiding tot de heedendaagsche penningkunde; ofte verhandeling van den oorsprong van't geld, opkomst en onderscheid der gedenkpenningen, den aard en rekenwyze der legpenningen*; Amsterdam 1717
Lb 1889 8°

17

- [91] Dassier Jean : *Explication des medailles representant une suite de sujets tires de l'histoire Romaine*; [b.m.w.] 1764
Ed 383 8°

18

- [92] Jobert Louis: *Einleitung zur Medaillen- oder Münz-Wissenschaft...*; Leipzig 1718
Lb 1806 8°; Lb 1807 8°
- [93] Liebe Christian Sigismund: *Nummi Ludovici XII Gal. Reg. Epigraphe...*; Lipsiae 1717
Lb 1806 8° adl. 1

19

- [94] Jobert Louis: *La science des médailles antiques et modernes...*; Amsterdam 1717
Lb 1804 8°
- [95] Olearius Johann Christoph: *Curiose Münz-Wissen-schafft...*; Jena 1701
Lb 1804 8° adl. 1

20

- [96] Ludwig Johann Peter: *Einleitung zu dem teutschen Münzwesen*; Ulm 1752
Lb 5190 8°

21

- [97] *Gründliche Nachricht von dem Münzwesen insgemein, insbesondere aber von dem Teutschen Münzwesen älterer und neuerer Zeiten, mit Johann David Köhlers... Vorrede...*; Göttingen 1739
Lb 5198 8°

22

- [98] Lilienthal Michael: *Vollständiges Thaler-Cabinet; das ist, Historisch-Critische Beschreibung derjenigen zweylöthigen Silber-Münzen, welche unter dem Namen der Reichs-Thaler bekannt sind...*; Königsberg–Leipzig 1747
Lb 6361² 8°

23

- [99] Lilienthal Michael: *Vollständiges Thaler-Cabinet; das ist, Historisch-Critische Beschreibung derjenigen zweylöthigen Silber-Münzen, welche unter dem Namen Der Reichs-Thaler bekannt sind...*; Königsberg–Leipzig 1735
Lb 6360² 8° brak

24

- [100] Klotz Christian Adolf: *Beytrag zur Geschichte des Geschmacks und der Kunst aus Münzen*; Altenburg 1767
Uph o 5740

25

- [101] *Het thresoor oft schat van alle de specien, figuren en sorten van gouden ende silueren munten*; Antwerpen 1580
Lb 5056 8° brak

26

- [102] *De valuwacye vande gaude, ende zekvere pennijnghe*; [b.m.w.] 1545
Lb 5056 8° brak

27

- [103] *Specification Einiger raren Gülden und Silbernen Medaillen...*; [Berlin 1728]
Lb 2409 8°

- [104] *Catalogus, Nicht alleine sehr curiosen und raren alten Griechisch- und Römischen Münzen...*; Gotha [1715]
Lb 2409 8° adl. 1
- [105] *Catalogus numismatum rariorum. Pars II. Continens...*; [Dresdae 1723–1725]
Lb 2409 8° adl. 2

28

- [106] Klein Johann Georg Friedrich: *Gründliche Anweisung zum Medaillen- und Münzcopiren; in welcher mancherley Methoden, Abgüsse und Abdrücke von Medaillen zu machen, und davon auf eine leichte Art ohne sonderliche Kosten ein Münzcabinet anzulegen, gezeigt werden*; Berlin 1754
Lb 1894 8°

29

- [107] *Hagnisches Original- Münzcabinet in Nürnberg...*; Nürnberg 1771
Lb 2297 8°

30

- [108] Beuthern Johann Conrad: *Münzlexicon*; Augsburg 1774
Lb 1741 8°

31

- [109] Voigt Mikulaš Adaut: *Schreiben von den bey Podmokl gefundenen Goldmünzen*; Prag 1771
brak pozycji w katalogach Biblioteki Gdańskiej, opis według https://books.google.pl/books/about/Schreiben_an_einen_Freund_von_den_bey_Po.html?id=t_FMA-AAAaAAJ&redir_esc=y

IN DUODECIMO

1

- [110] *Der Geöffnete Ritterplatz, worinen die vornehmsten ritterliche Wissenschaften und Uebungen befindlus...*; Bd.1–3, Hamburg 1702–1707
Ac 1134 8°

GOTTFRIED SCHWARTZ'S NUMISMATIC BOOK COLLECTION

Abstract. Gottfried Schwartz (1716–1777), a Mayor of Gdansk, was a wealthy manufacturer of silver wire, interested in art and science. He gathered precious collections of paintings and scientific instruments. He also collected objects made from porcelain, ivory and bronze and owned one of the most substantial collections of numismatic items in the city. In his testament drawn up in 1776, Schwartz bequeathed to Academic Gymnasium of Gdansk and the Library of the City Council of Gdansk both his numismatic collection, consisting of 3000 coins and medals, and his numismatic book collection including 110 items. The catalogue of this book collection, which is currently kept by Gdansk Library, is reconstructed in this paper. Schwartz's numismatic books were thematically connected with the contents of the owner's numismatic collection – the interrelation between the book items and the coin and medal holdings is clearly noticeable. On the basis of information on the contents of the lost collection we may presume that each type of numismatic items corresponded to some studies from the book collection.

Keywords: 18th century Gdansk – private libraries, 18th century Gdansk – numismatic collections, 18th century Gdansk collectors – book collections, numismatic collections – 18th century Gdansk, private book collections – 18th century Gdansk, Library of the City Council of Gdansk – donators, Library of the City Council of Gdansk – collections

NUMISMATISCHE BÜCHERSAMMLUNG
VON GOTTFRIED SCHWARTZ

Abstract. Der Bürgermeister von Danzig, Gottfried Schwartz (1716–1777), war ein wohlhabender Hersteller von Silberfäden, der sich für Kunst und Wissenschaft interessierte. Er sammelte wertvolle Sammlungen von Gemälden und wissenschaftlichen Instrumenten. Er sammelte auch Porzellan, Elfenbein und Bronzeprodukte. Er besaß auch eine der beeindruckendsten numismatischen Sammlungen der Stadt. In seinem 1776 erstellten Testament vermachte Schwartz dem Danziger Akademischen Gymnasium und der Bibliothek des Stadtrats von Danzig eine numismatische Sammlung mit etwa 3.000 Münzen und Medaillen sowie eine numismatische Büchersammlung mit 110 Volumen. Der Artikel rekonstruiert den Katalog dieser Büchersammlung, die sich derzeit in den Beständen der Polnischen Akademie der Wissenschaften in der Danziger Bibliothek befindet. Schwartz' numismatische Büchersammlung war thematisch mit dem Inhalt der Sammlung des Besitzers verbunden, es besteht eine sichtbare Korrelation zwischen den Buchbeständen und den gesammelten Münzen und Medaillen. Basierend auf den Informationen über den Inhalt der verlorenen Sammlung kann angenommen werden, dass jede Art von numismatischem Gegenstand durch einige Studien in der Büchersammlung übereinstimmte.

Schlüsselwörter: Danzig 18. Jh. – Privatbibliotheken, Danzig 18. Jh. – numismatische Sammlungen, Danziger Sammler 18. Jh. – Büchersammlungen, Numismatische Sammlungen – Danzig 18. Jh., Private Büchersammlungen – Danzig 18. Jh., Bibliothek des Danziger Stadtrats – Spender, Bibliothek des Danziger Stadtrats – Sammlungen

660

Anno MDCCLXXVI.

Magnif. Dom. Joh. & Nicolaus Penchen inspectione bibliothecae primariae in se suscepit et primo statim muneri suscepti anno entiorum sequentium librorum curavit

- 1) Joh. Georg. Christoph. Schenckianus in studio magistro universitatis Lipsiae ablegatus per J. Chr. Hennings Ejus 1775. 2. l. in 2. 8vo
- 2) Joh. Alex. Michaelis Uebrechtius in 8. 1781
- 3) Nicolaus De Lyra in N. Testamentum in Fol.
- 4) Hieronymus Botici Annotationes in Acta et Epistol. Apostol. Par. 1644 in Fol.
- 5) Johann v. Kriehbaum Buch Besch. der k. k. Hofbibl. in Wien. 1745. 46 li. 21. 2. l. in Fol.
- 6) Joh. Baptist. Valeskius Epistol. de Virgine et Amantibus in Biblioth. imp. in Vindobona. 1769. 1776 in 2. l. in Fol.

Bona in anno a Nobilitate Spectabili Schwidzerthe civic et mercatorie Gedanens. Donata sunt Biblia Moscovitica in 8vo

Anno MDCCLXXVII.

Pomeranus quidam civitatis Danav. Praeconful Godesfridus Schwartzius (mercator) hoc anno in signa sua erga Bibliothecam nostram benevolentiam et munificentiam luculentior felix et gratiosior demonstravit. Per legatum enim suum Bibliothecam publicam donavit: 1) omnem ~~reliquam~~ ^{nam} ~~reliquam~~ ^{reliquam} Bibliothecam pertinetiam in populi titulum; 2) pretiosam suam et selectam numerosam antiquiorum aequae recentiorum monumentorum nummorumque collectionem una cum ~~scriptis~~ ^{libris} ex ligno nungo confecto et ad tutius recondendum numismalium rite aptato; 3) 10000 flor. aut optimo novo edificio ~~se~~ ^{ad} ~~edificato~~ ^{edificatio} in quo Bibliotheca publica aptius reponi posset 4) 2000 flor. quorum usurae ad amplificationem numismalium impendendae sunt 5) 2000 flor. quorum usurae Bibliothecario ordinarie pro studio et labore quotannis solvendae essent.

Libri Schwartziani Bibliothecae donati et in armario Historiarum recepti sequenti sunt

in Folio

- 1) J. Rogeri gemmarum et numismatum quae in electorali Palatino cinesiarcho continentur concilio illustrata descriptione Heidebergae 1685 c. numis
- 2) Jo. Jac. Gezeri numismata graeca populorum et orbium Tab. 84. Eius. Imp. Romanor. graeca et latina numismata ibi Tab. 100. Eius. Numismata regum Siciliae, Judaeae minorum gentium et vitorum illustrata Tab. 8. Eius. numismata regum Aegypti, Syriae et Aethiopiae. Tab. 23.
- 3) Huberti Voltzli Opera omnia s. romanae et graecae antiquitatis monumenta a praef. monumentis eius Antiquariae 1688 c. fig. aeneis 1. Vol. in 4.
- 4) Familiae romanae in antiqui numismatibus ex Bibliotheca Fulvii Hfiri Carol. Latin. regititil, auct. Paris. 1688
- 5) Regum et Imp. Romanor. numismata cura Caroli Ducis Cogniaci concepta cum Laur. Bogeri annotationibus Porbon. Amstel. 1700 c. fig. aen.
- 6) Historia Augustae da Giulio Cesare a Constantino il Magna illustrata dell' antiche Medaglie da Francesco Angeloni et Supplemento tratto dal Tesoro delle medaglie della regina Cristina da Gio. Pietro Bellori in Roma 1688. c. numis
- 7) Jacobi Tropolii Symbola divina et humana c. continuat. Amstel. de Boort Tomi III Praegae 1601-1605.
- 8) Histoire metalique de la republique de Hollande par Besot a Paris 1687. avec medailles
- 9) Caus du Nobles et Historia Pontificum a Martino V ad Innocentium XI. per certum numismata Publica 1679
- 10) Oligoni decretis Austriacae regum Sarcinarum tan rerum naturalium, quae artificialem. Hispaniae 1696 cum supplemento 1699. 11. Vol.
- 11) Georg. Hanler Keyser Chronica ghetoghen et de origine munter t' Amsterdam 1617 n. munda
- 12) Huz Munching. Trausum 1597 mit Goldschiffen
- 13) N. Pissacalor Histoire metalique de Guillaume III. roy d' Angleterre a Amster. 1692. c. numis
- 14) Medailles sur le vray dejour le grand par l'Academie royale en francois et allemand. a Paris 1705. avec les medailles
- 15) Alphon. Wau. Sigillor. Patris eius Fabian Sarcinar. Nesselburg des quoribus Goldschiffen u. Fortranbung aus. Jensei. Munching. 1711. i. Cijz. in. in Munching.
- 16) Theophrasti numismatum istorior. huius saeculi latinae germanicae c. supplementis et anno 1700-1710 Norimb. c. numis 1. Vol.
- 17) Jo. Christoph. Heijsch Bibliotheca numismatica. Norimb. 1762
- 18) Numismata cinesii caesaris Augusti Pratorumensis. Perstratores c. tabl. aeneis 11. Vol.
- 19) P. Ricard de Bergele Medailles sur les principales evenemens de L'empire de Russie depuis le regne de Pierre le Grand. a Rotterdam 1772 avec les medailles.

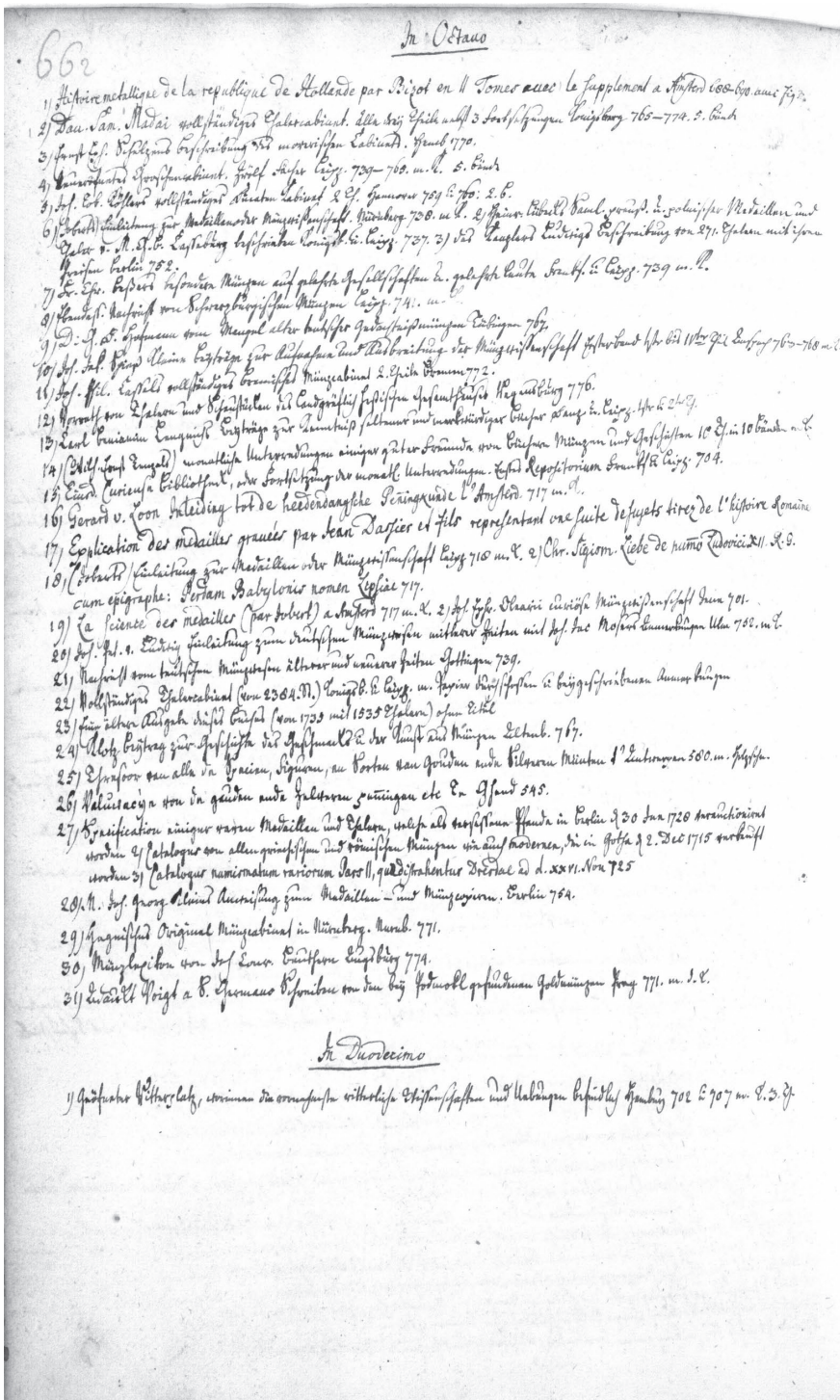
1a. Zapis darowizny Gottfrieda Schwartzta w *Index librorum*, 1777 rok, s. 660 (PAN Biblioteka Gdańska, sygn. Cat. Bibl. 1)

In Quarto

661.

- 1) *Urs. de. Sping. Brandenburgische Historische Münzbeschreibungen Aufsatz 1768 - 1775. 5. Theil m. T.*
- 2) *Urs. de. Sping. Sächsisches Leben und Eaten zinnv. d. 1. Königl. u. Preuss. und Münzen. Entwurf 1750 m. T.*
- 3) *Urs. de. Sping. Bayerische Münzbeschreibungen Münz- und Medaillen - Beschreibungen Jahrb. 755. m. T.*
- 4) *Urs. de. Sping. Beschreibung der Silbermünzen der Reichstadt Nürnberg Nürnberg 767. m. T.*
- 5) *Urs. de. Sping. Thesaurus nummorum Sico - Gothicorum Sclaviae 751. c. f. g. acc.*
- 6) *Urs. de. Sping. Sächsische Münzbeschreibungen Aufsatz Münzen 768. m. T.*
- 7) *Urs. de. Sping. Sächsische Münzbeschreibungen 4 Th. Leipzig 764 - 767.*
- 8) *Urs. de. Sping. Sächsische Beschreibung der Sächsischen Münz Cabinal. Jhler 760 m. T.*
- 9) *Urs. de. Sping. Sächsische univ. Münz Cabinal 4. Th. Nürnberg 761 - 772.*
- 10) *Urs. de. Sping. Sächsische univ. Münz Cabinal Aufsatz Münzen 761 - 754.*
- 11) *Urs. de. Sping. Sächsische univ. Münz Cabinal Aufsatz Münzen. Sächs. u. Leipz. 758. m. T.*
- 12) *Urs. de. Sping. Sächsische univ. Münz Cabinal Aufsatz Münzen. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754.*
- 13) *Urs. de. Sping. Sächsische univ. Münz Cabinal Aufsatz Münzen. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754.*
- 14) *Urs. de. Sping. Sächsische univ. Münz Cabinal Aufsatz Münzen. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754.*
- 15) *Urs. de. Sping. Sächsische univ. Münz Cabinal Aufsatz Münzen. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754.*
- 16) *Urs. de. Sping. Sächsische univ. Münz Cabinal Aufsatz Münzen. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754.*
- 17) *Urs. de. Sping. Sächsische univ. Münz Cabinal Aufsatz Münzen. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754.*
- 18) *Urs. de. Sping. Sächsische univ. Münz Cabinal Aufsatz Münzen. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754.*
- 19) *Urs. de. Sping. Sächsische univ. Münz Cabinal Aufsatz Münzen. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754.*
- 20) *Urs. de. Sping. Sächsische univ. Münz Cabinal Aufsatz Münzen. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754.*
- 21) *Urs. de. Sping. Sächsische univ. Münz Cabinal Aufsatz Münzen. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754.*
- 22) *Urs. de. Sping. Sächsische univ. Münz Cabinal Aufsatz Münzen. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754.*
- 23) *Urs. de. Sping. Sächsische univ. Münz Cabinal Aufsatz Münzen. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754.*
- 24) *Urs. de. Sping. Sächsische univ. Münz Cabinal Aufsatz Münzen. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754.*
- 25) *Urs. de. Sping. Sächsische univ. Münz Cabinal Aufsatz Münzen. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754.*
- 26) *Urs. de. Sping. Sächsische univ. Münz Cabinal Aufsatz Münzen. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754.*
- 27) *Urs. de. Sping. Sächsische univ. Münz Cabinal Aufsatz Münzen. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754. Sächs. u. Leipz. 754.*

1b. Zapis darowizny Gottfrieda Schwartza w Index librorum, 1777 rok, s. 661 (PAN Biblioteka Gdańska, sygn. Cat. Bibl. 1)

1c. Zapis darowizny Gottfrieda Schwartza w Index librorum, 1777 rok, s. 662 (PAN Biblioteka Gdańska, sygn. Cat. Bibl. 1)

2. Podobizna Gottfrieda Schwartza

Daniel Chodowieckis Künstlerfahrt nach Danzig im Jahre 1773...,
hrsg. v. W. Franke, Berlin 1919, s. 59, il. 56
(PAN Biblioteka Gdańska, sygn. I 337890)

3. Herb Gottfrieda Schwartza

M. Deisch, *Wappen (Der Stadt Danzig)*, Danzig 1767, k. 15
(PAN Biblioteka Gdańska, sygn. Z IV 3248)

BIBLIOTHECA NUMISMATICA

EXHIBENS

CATALOGVM AVCTORVM

QVI

DE RE MONETARIA ET NUMIS

TAM ANTIQVIS QVAM RECENTIORIBVS

SCRIPSERE,

COLLECTA ET INDICE RERVM INSTRVCTA

A

JOH. CHRIST. HIRSCH.

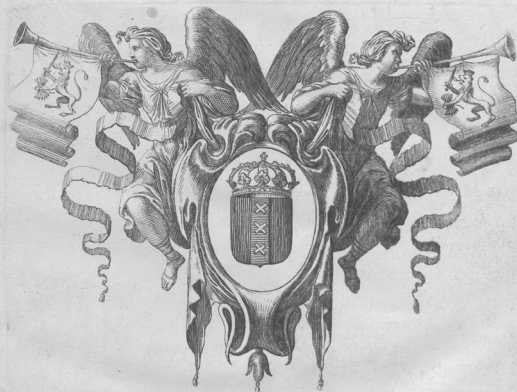
NORIMBERGAE,
IMPENS. HERED. FELSECKERI
MDCCLX.

4. [20] J.C. Hirsch, *Bibliotheca numismatica...*, Norimbergae 1760, karta tytułowa (PAN Biblioteka Gdańska, sygn. Lb 1514 2°)

HISTOIRE
METALLIQUE
DE
LA REPUBLIQUE
DE HOLLANDE.

Par Mr BIZOT.

A PARIS,

Chez DANIEL HORTHEMELS Libraire, rue saint
Jacques, au Mécenas.

+ M. DC. LXXXVII.
AVEC PRIVILEGE DU ROY.

5. [73] P. Bizot, *Histoire Metallique de la Republique de Hollande...*, Paris 1687, karta tytułowa
(PAN Biblioteka Gdańska, sygn. Nc 970 2°)

Ausführlich = Historischer
Bericht
 vom
 Pohlisch = und Preussischen
Münz = Wesen.

Nemlich:

Wie die Münze nach der Krone Pohlen
 und der Lande Preussen Rechtsamen / Gesetzen /
 Verträgen und Commissorialischen Verordnungen / von
 Uralters bis nunher / geschlagen werden sollen. Und
 wie denenselben nachgekommen sey?

Auch zu welcher Zeit / und aus was für Ursachen
 die Münzen so gar verfallen sind? Von dem unbeschreib-
 lichen Schaden solchen Verfalles. Und endlich ob und wie
 solchem Schaden noch könne abgeholfen werden?

Alles aus uralten und neueren Urkunden / Reichs- und
 Landes-Recessen; auch andern Actis publicis, und Historischen
 Nachrichten, zum gemeinen Nutzen / fleißig zusamen getragen /
 und herausgegeben von

David Braun /
 R. P. H. R.

ELBING /

Verlegt George Dannehr / Buchhändler.

Gedruckt bey Samuel Preussen / 1722.

6. [42] D. Braun, *Ausführlich-Historischer Bericht vom Pohlisch- und Preussische Münz-Wesen...*,
 Elbing 1722, karta tytułowa
 (PAN Biblioteka Gdańska, sygn. NI 1300 8°)

7. [67] J.J. Salomon, *Münzgeschichte der Stadt Danzig*, Danzig 1762, karta tytułowa (PAN Biblioteka Gdańska, sygn. Od 9156 a 8°)

CATHERINE II.

Impératrice et Souveraine de toutes les Russies. &c.
Née D'Anhalt-Lerbst le 21er Avril 1729.
Couronnée à Moscou le 7er Mai 1762.

VI. E. / 23

MÉDAILLES

SUR

LES PRINCIPAUX ÉVÉNEMENS

DE L'EMPIRE DE RUSSIE

DEPUIS LE RÈGNE

DE

PIERRE LE GRAND

JUSQU'À CELUI

DE

CATHERINE II.

AVEC

DES EXPLICATIONS HISTORIQUES

PAR

P. RICAUD DE TIREGALE,

LIEUT. COLONEL INGÉNIEUR AU SERVICE DE S. M. LE ROI DE PRUSSE.

À POTSDAM,

CHÉS SOMMER IMPRIMEUR DE LA COUR.

MDCCLXXII.

8. [22] P. Ricaud de Tiregale, *Médailles sur les principaux événemens de l'Empire de Russie...*, Potsdam 1772, karta tytułowa (PAN Biblioteka Gdańska, sygn. Nk 1340 2°)

Vollständiges Thaler-Cabinet

aufs neue
ansehnlich vermehret,
in zweyen Theilen
herausgegeben,
und mit nöthigen Registern versehen
von
David Samuel Madai.

Erster Theil.

Königsberg,
verlegt J. H. Hartungs Erben, und Joh. Daniel Zeise 1765.

9. [74] D.S. Madai,
*Vollständiges
Thaler-Cabinet...*,
Königsberg 1765,
karta tytułowa
(PAN Biblioteka
Gdańska, sygn.
Lb 6380 8°)